

delamo, bos bi hodili po najgršem svetu, če bi pot peljala čezenj tja. Radi bi imeli prijaznega Bulatovića, še za častnega Ljubljančana bi ga naredili. Saj smo v mnogočem zadržti, toda tudi prijazno, skromno, dobrohotno ljudstvo, v zgodovini ničkolikokrat tepeno in zato malo na žalost obrnjeno, toda naravnost lačno prijateljevanja in razumevanja.

Pavle
Zidar

Otožni rob vaze

Grossova — ponoči se pač ni nikoli zaklepala —, da bi se prepričala, če ni Hana padla po tleh; ker sta jo videla, da leži toga in mirno na postelji ob prižgani luči — in zaprtimi očmi —, sta tiho in brez besed zapustila sobo, nji pa se je po njenem izginotju zdelo, da hlapi, hlapi in da je ni več na zemlji; vso jo je pregrnila nezavest, a to je vedela šele po dnevu in pol, ko se je na novo pre-

budila sredi znanih in neznanih ljudi, ki so jo obdajali kot svečniki. Ti so ji povedali, da je bila v globoki komi. In teta Hana ni mogla razumeti, da je bila res; zakaj neki le, saj se ji ni prav nič hudega zgodilo, brala je bila Andersena — tega se še dobro spominja — in potem je iskala v slovarju neko besedo in za njo neko drugo, katere nazornost je poiskala še v leksikonu . . . , v podobah.

A zdravnik z belo dalmatinsko bradico ji je prijazno povedal, da je doživela hud kolaps, iz katerega se šele prebuja. In da je do kolapsa prišlo, je prej vsekakor nekaj moralo biti.

Ali je kdo nenadoma stopil v njeno sobo? Dobro naj premisli!
Ni.

Kaj pa je bilo potem?

In teta je baje, kakor mi je rekla smeje se, in spet tlesknila z zlato mesečino v ustih, kakor tleskne morska nočna plan, ko jo strese bibavica, da je bil samo Dämmerungsfalter (pogrebec). Zdravnik, ki je bil židovskega rodu kot Gross, je sedaj razumel celo stvar, se nasmehnil proti presenečenima Grossovima s pomilovalnim izrazom na plavih

ustnah, češ otročarija vse skup, zaprl torbico, v kateri so bile skrbno zložene škatlice, iz katerih je uhajal sladkogrenki duh kemije.

Šepnil je Grossovima, da je teto Hano podrl navaden črn metulj, vznemiril je njeno živčnost do motnosti, to pa je povzročilo šok.

Vprašal sem teto, če je bilo vse to res? Grabil sem po nageljnih za seboj in jih ves živčen cefral v nekakšne bombažne kepice.

Seveda je bilo res, mi je odvrnila teta. Resnica je bila, da je bil metulj vzrok moje srčne slabosti — kolapsa, toda ta metulj je bil mrtva podoba, leksikonska predstava, ne živa, kot je bil nočni obisk gospe in' gospoda . . . A zakaj me je *pogrebec* podrl, mi tistikrat še ni bilo jasno. Niti sanjalo se mi ni, v kakšni zvezi bo ta metulj nekoč z mano.

Pravzaprav že kar istega dne, ko sem prišla k sebi.

Nehal sem trgati in cefrati nageljne in se zajedel, kot s krepeljci v svojo teto Hano, ki je prebudila v meni smisel za lepoto *otožnega roba vaze*, *polnega prahu*, ki je imel svoj prazivvor v podobah bradatih pisateljev v naših pratikah . . . in Andersenu, *kar naj bi jaz nikoli ne bil*.

Hana se je spremenila v premišljajoč lik, ali naj se zine dalje ali ne, ali naj bo kot sonce, opazovano skozi filozofijo, kar bi pomenilo, če bi mi to povedala, da je nasprotje med pojavom vzhajanja in zahajanja, da to nasprotje obstaja, a slednje vendarle ni resnica, čeprav kot navidezno dejstvo le je; a dejstvo tega je čisto nekaj drugega . . .

Dämmerungsfalter . . .

To sem zinil zato, da bi teto povlekel iz otrplosti premišljevanja, kot belo bezgovo sredico iz cevčice, sredico, ki ima v sebi nekaj vzmetnega.

Teta se je zazirala s senco bezga, s katerega je odpadel zelen list na gladino vode v sodu in se prebil prečno v temno gostoto prozornosti.

Potem . . . , potem, se je vznemirila, sem vstala in se umila in se nisem več prepoznala, ko sem se pogledala v ogledalu, tako me je bledica preoblikovala. Tako tuja si še nisem bila. Šla sem dol, v obednico, kjer sem se najedla in začela pripravljati kosilo. Kuhalo pa se je pri nas vedno dosti, in to same dobre stvari.

Služkinje so mi nanosile s trga vse, kar sem potrebovala za ta dan.

Potem je pa prišla pošta, moje Novosti, z njimi pa še nekaj razglednic.

V časniku sem, kot vedno najprej prebrala osmrtnice, imena imenitnih mrličev, potem pa tudi osmrtnice ubogih brez črnega okvira. Umirale so razne Razije, Andjelke . . . , nato sem presedlala na kriminalno rubriko in še na novice o nesrečah, kjer . . . vidiš, je *Dämmerungs-*

falter (pogrebec) z mojo živčno slabostjo srca iz preteklih ur vendarle imel neko zvezo . . . A zakaj ravno s tem metuljem . . ., tega si tistikrat res še nisem znala razložiti.

Zdaj pa že vse . . ., vse vem.

Med nesrečami je bila posebno nenavadna tista, ki se je zgodila istega dne — če ne celo uro — v Pulju, ko je mene obšla zvečer zvedavost po *Dämmerungsfalterju*, in ko me je nato prizadel šok, ko sem ugotovila, da gre za znanilca za pogrebe (metulja pogrebca).

V Pulju je bil za častnika mladenič, ime ni pomembno, ki me je rad videval in je redno prihajal z vojaško ladjo na naš otok, kjer smo imeli vilo. Tam smo zvečer zaigrali skupaj tarok ali remi, polagali pasjanso. Ta časnik je bil rad poleg, kadar smo igrali, najraje je kibiciral. Še enkrat naj ti povem, da me je zelo rad videl. Zdaj lahko priznam, da tudi jaz njega.

No, tistega večera, ko je umrl oziroma utonil, je želel z vojaškim rešilnim čolnom malo poveslati na odprtem in se tam v tihoti okopati, skupaj z zahajajočim soncem, ki je žarelo kot cvet gartrože. Zgodilo pa se je nekaj . . . drugega. Teta je zajokala.

In nato je povedala na pamet tisto nesrečno novičko iz Novosti, ko da bi mi jo bila prebrala.

V.I., je povedala (oziroma brala), je pri splavljanju čolna tako nesrečno stopil v plovilo, da mu je spodrsnilo, udaril je z brado ob rob in se nezavesten, tako rekoč pred očmi posadke, utopil.

Sicer, je nadaljevala in zaprla oči, ne izključujejo tudi drugih možnosti. Preiskava je v teku. Opravljajo jo vojaške strokovne službe.

Spet je zamižala in iztislila solzo, motno kot limonin sok.

Nato je odprla usta in skoznje je plal zrak kot voda pri stoječi postrvi ter hladil njen boleštni spomin.

Izza zapestja si je izbezala svilen robček in si kot z bezgovino brisala robove vek.

Takáj, takáj . . ., je bilo, je rekla zategljivo, ko da ustavlja ne le besede, ampak tudi sebe.

(Jaz še nisem ničesar razumel.)

Kaj neki ima pri vsem tem opraviti tisti njen metulj-pogrebnik? No, nekaj že. A kaj?

A teto je spet prijelo tisto začudenje in je nadaljevala: Zdaj šele sem začenjala čutiti povezavo med tistim *Dämmerungom* (somrakom) v eni od Andersenovih pravljic in mojim pogledom, ki je zdrsnil na besedo nižje v slovarju — *Dämmerungsfalter*, dá, šele sedaj, ko sem

prebrala v časniku to tragično novico o svojem... prijatelju, sem razumela, zakaj me je v trenutku, ko sem videla v leksikonu metulja, obšla motnja in bi bila skoraj umrla. Metulj, utopljeni časnik V. I. in moj kolaps so bili med sabo v zvezi. A kakšni, ne vem. Niti zdaj še ne.

Tistega dne nisem mogla nič spraviti vase. Služkinjam sem pokazala, kaj piše v *Novostih*, in ker so častnika poznale, so vedele, kaj me je zadelo. Šle so seveda povedat gospe, takoj je za to zvedel tudi gospod, in tolažili so me vsevprek, da bo preiskava dvignila iz skrivnosti vse, pri tem pa so pozabili, da ne V. I. iz groba. Kot sem domnevala, tako je tudi bilo; iz preiskovalne vne me je priplaval samo večni molk. Ostalo mi je samo skrivnostno znamenje — večernik ali metulj pogreb-
nik (*Dämmerungsfalter*). A počasi, zelo počasi sem le najdevala zvezo s tem nenavadnim pojavom, ki se mi je sprva prikazoval kot naključje, pozneje pa res vse bolj oznanilo neke smrti. Prav to pa se je potem ponovilo še dvakrat.

Dämmerungsfalter? sem planil, hlastnil.

Pokimala mi je.

Dva-krat! je preščipnila besedo. Najprej v neposredni bližini Siska, kjer je gospod imel lepo posestvo in kamor je hodil jeseni na jelene. Tam smo bili vedno v tem lepem, žalostnem letnem času po kake štirinajst dni na leto, uživaje jesenske plodove zemlje, od sadja do svežih poljščin, repe, krompirja, korenja, pora, kumine, do mlečne koruze, ki smo jo radi pekli ob divjačini.

Ne spominjam se več, iz kakšnega razloga je tu stala za gospodar-skimi poslopji latrina oziroma poljsko stranišče na štrbunk. No, kakršnega imate v baraki. Le da je naše stalo zase, kakor zelo stara, trudna spovednica, ki gnije bolj od grehov ljudi, ki so jih v nji pustili, kot od črvov. Nihče ni nikoli hodil vanjo opravljat potrebe, tega se dobro spomnim, razen... Ježeka, ki je pekel gospodu slivovko, bil je iz vasi Kupica.

Leto dni po smrti V. I. je spet prišel prelepi čas jeseni, poln vsebin, le da se je to leto hitro zmračilo in je bilo sonce ves čas za vlažnimi, spotegljivimi meglami, iz katerih se je ucejalo. Sploh je deževalo vseh štirinajst dni našega obiska v siški okolici. Včasih je malo ponehalo, da je skozi megle udarila bela svetloba, ko da se približuje velik snežen mož, ki bo spil vse luže. A kaj luže, po travnikih in poljih so se svetli-kala prava jezera. Iz teh jezer so molele koruzne late kot močvirno trsje...

Kaj me je zaneslo v tisto latrino, ne vem.

Teta Hana si je položila roko na srce. (Ki ga je imela za prsnico.)

Šla sem v dež in odprla vrata tiste stare spovednice ter se zagledala v sivo in smrdljivo vlažnost, prepolno pajčevin. Nad luknjo, kjer se s križem dotikaš oboda, pa je bil lepo razčeperjen črn metulj, enak kot v leksikonu, večernik ali pogrebec, decimeter je imel čez krila. Mislila sem, da je mrtev od vlage in sem ga hotela s paličico prebosti, a metulj je nagonsko globlje bitje kot človek, in ko sem ga hotela stisniti ob desko, je naredil tako čuden gib, najprej proti luknji, oziroma že v samo luknjo, nato pa je planil iz odprtine proti stropu in se tod nalepil.

Ogledovala sem si ga in bilo me je nepopisno strah. Suhota me je posipala. A do kolapsa le ni prišlo.

Stekla sem iz latrine, ne da bi bila zaprla vrata.

Spet je lilo. Kaplje so bile nakovínjeno svetle.

Šla sem kuhat k velikemu štedilniku, kjer so vrele omake kot oljnate barve.

Zdaj sem že vedela, da je ta metulj oznanjevalec smrti. Prepričana pa le še nisem bila, če je res vselej to, kadar naletiš nanj.

A bila sem le iz sebe. Kaj, če je to le res! In zakaj se to godi (dogaja) samo meni? Zakaj se ne gospe in gospodu ter tropu služkinj, ki so begale sem in tja v tem vremenu in pobirale poljščine in slive.

Čez dan se potem ni nič zgodilo.

Tudi naslednjega dne ni bilo še nič.

Vznemirila sem se in se spomnila, da je Južek vsako leto ob tem času prišel kuhat slivovko. A sem se brž pomirila: dež. Luže. Kako naj pride iz svoje vasi! Med njim in nami je bilo posrebrano jezero. In tudi če bi mu uspelo priti, ni imel kam postaviti kotla, razen pod dežno ponjavo.

Proti koncu štirinajstih dni, ko se le ni zvedrilo in smo se začeli odpravljati na bližnjo postajo, je k osrbniku posestva, Janošu Petru, brkatemu polmadžaru, prišel, ves kadeč se od vlage, kakor da se pali, Južkov brat Ivan. Po kaj je bil prišel, ne vem. Janoš je zapregal in Ivan se je za ta čas umaknil pod kap. Jaz pa sem ravno prišla gledat slabo vreme.

Padalo je.

Pa sem bolj iz vljudnosti kot iz radovednosti vprašala Ivana, kje je brat Južek. Ivan se je začel pomikati ob steni bliže k meni. V njegovem obrazu je bilo nekaj žensko napetega. Pogledal me je in rekel: *Kaj niste znala, frajla Hana? On je umro, več od tridesetak dana . . .* Zamajala sem se in padla bi bila v dež, ki je kovinsko svetlo lil in pel. Ivan me je zadnji hip ujel, sicer bi bila padla konjema pod trebuh.

V tisto latrino ni razen Južeka nihče hodil na potrebo. Vidiš . . . zdaj!

Tretjič, in je pokazala tri dolge, lepe ginekološke prste, se je pa zgodilo v Zagrebu, v naši kleti. Šla sem dol, natakati iz soda *ocet*. Odprem pipo, natakam in gledam poslušaje curek in soliturna, belo siva znamenja, ki so risbarila po stenah z neko duhovno pisavo izrek mene-tekel . . . ko zagledam na sosednjem sodu, kjer je bilo vino, večernika, velikega, lahko rečem, doslej največjega; imel je krila, črna kot svila od dežnika, in ves je bil pokapan s pikami, ko da je tekel ali šprical po njem vosek.

Komaj sem ušla iz velbanih ust kleti. Tekla sem in polila vse.

Še istega dne proti večeru je prišel iz Siska telegram, da je oskrbnika Janoša Petra ubila kobila tako, da ga je udarila naravnost v čelo z zadnjimi nogami, na novo nakopitenimi. In prav on je pripeljal tiste sode iz Siska, jih nato valil v klet, nastavljal, in tako.

S teto Hano sva se gledala, kakor dva sva se sprijela kot povoj in in ranjeno telo.

Dejal sem: In to si začela spoznavati šele od tistega večera dalje . . . Pokimala je.

Jaz . . . o *Dämmerungsfalterju* ali nočniku, in kakor mu še pravijo, pogrebcu, nisem imela niti pojma . . . In ga ne bi nikoli imela, če ne bi bila tistega večera v pravljici prebrala besedo *Dämmerung*, ki je lahko tudi svit ali somrak, in sem hotela to razčistiti, ta sinonim za eno in drugo svetlobno stanje . . . Ko sem prelistala slovar, sem seveda takoj vedela, da bi moral prevajalec iz danščine v nemščino tisti somrak ali svit določneje izraziti z *morgens* (jutranji) ali z *abends* (večerni), a kot več, sem nato začela listati leksikon.

Hočeš nočeš sem se morala spoznati s pogrebcom oziroma z njegovim pomenom na tem svetu.

To je pa . . . , sem rekel in hotel nekaj dodati.

. . . pošastno je, pošastno, je nadaljevala teta Hana.

Gledal sem jo, belo, brez krvi in njenega žlahtnega sija.

In zakaj, je zajecala, se meni prikazuje ta, ta, ta *Dämmerungsfalter* (pogrebec)? Nihče drug od naših ga še ni videl. Ko je Južek umrl in sem potem mokra kot miš stekla h gospe ter ji vse povedala, o Južeku in metulju v latrini, mi je odvrnila, da jo pa res zanima ta . . . *Dämmerungs* — *falter*. Šla je sama ven in na latrino, a metulja ni bilo nikjer več. Prav tako je zginil s soda . . .

Mhm, sem dejal in si začel teto Hano ogledovati s strahom, ko je izčrpala vsa svoja čudna doživetja z metuljem pogrebcom, ki so se

začela tako nenavadno, vsaj prvi, z Andersenom, slovarjem in leksikonom . . . ter kolapsom.

(O naključju, kaj bi to sploh bilo, pa še vedno nisem ničesar vedel.)

Teta pa je prav slednje o vseh treh primerih izključevala tako dosledno in vztrajno, da sem moral verjeti v skrivnost, da se prikazuje Dämmerungsfalter kot oznanjevalec smrti določenih, a samo nji in mor-da še ozkemu krogu znanih ljudi.

Po vojski, ko je bila teta Hana že preimenovana v tovarišico Takáj, je imela plesnivo hišico na Jenkovini, prav tam, kjer ji je Lojz, pivec te-lečje krvi, kot prvi nakazal njeno prihodnost, sem bil jaz že globoko pogreznjen v smisel za lépo in sem že dolgo, dolgo razumeval otožne robove vaz in otožnosti ruševin, v katerih se ritem prejšnjosti nadaljuje v prvi krožnici. Tetini doživljaji z metuljem pogrebcom so se mi zdeli poevski, bili so kot kopija grozljivih občutij iz Zlatega hrošča in nač-rpani dobessedno iz mejne svetlobe: dan-večer. Zakaj svetloba je kot na-robe voda, prva izpoveduje misel in jo spreminja v prisposodobno resnič-nost, voda-narobe svetloba, pa to dejstvo ohranjuje.

Teta je torej na meji dveh svetlob doživela resnico in ne zgolj privid. Zato je naključje tudi izključevala v zvezi s prikazujočim se metuljem (pogrebcom). Česar tedaj ni vedela, je žal samo to, da svetloba prek človeka-bitja stroja, ki si ga je sama ustvarila v trenutku potrebe, sporoča svojo misel, ta pa je vedno čustveni naboj besede, lika in pri-spodobe. (Na primer v metulju.)

Zato bi bilo, po moje, treba globlje preučevati svetlobo, veliko globlje kot miselni zbiralnik prispodob.

Prav nič me zato ne preseneča, ko muslimani zjutraj in zvečer na kolenih, in z obrazom pogreznjeni v tla, počasté izvor misli: *svetlobo* in s tem tudi izvor sebe kot delo te *misli*.

Teta Hana je bila sedaj v letih, ko je bila muhava kakor vreme, in je dobessedno čakala na besede, ki bi jim nasprotovala.

Neredko sem jo obiskoval, kadar sem prilezel z Dolenjske, kjer sem v tistih grapah vil svojo samotno, a lepo pot na platoje gričevij, kjer so kot gobe gnale vasice z imeni Češnjice, Bogneča vas, Štaten-berg . . . Blečji vrh in kjer sem v govorici kmetov postal *učenik*.

Ta naziv me je najprej žalostil, saj sem bil član komunistične partije, učenik pa je bil Jezus, vendar sem se kmalu prepričal, da me s tem nazi-vom ljudje ne žalijo, ampak imenujejo pač z imenom navade, ukorenje-ne v rodovih.

Včasih se mi je zdelo, ko sem vodil otroke h kapelici, kjer naj bi se žogali, da me bodo vprašali: *Učenih, vemo, da si resnicoljuben in da*

odkrito učiš pot k Bogu . . . Ali pa: Učenik, poglej, figo, ki si jo preklel, se je posušila . . .

Vendar me niso otroci nikoli zamenjali za Jezusa in me niso nikoli spraševali po večnostnih, ampak le po minljivih rečeh: če gredo lahko nastran.

Kako čuden učenik sem bil! Kako čudno kraljestvo sem oznanjal! Minljivo, a vendarle je tudi minljivo neminljivo. Če so božje kraljestvo ljubezen, dobrota, zvestoba, so poleg tudi kruh, solze in trpljenje. Ali bodo solze kdaj minljive? Nikoli!

Začuden sem ugotovil, čeprav sem član partije, iz mene diha Jezus.

Prosim: tudi tisti otroški *nastran* je večnostni imperativ in božje kraljestvo.

Teti Hani, zdaj že injasti starčici, sem vse to pripovedoval, ko sva sedela ob velikem oknu — hotela je velika, prava izložbena, da bo videla ven. Ni vedela, kaj bi, se smejala ali cmerila, in si je izbrala obojno razpoloženje, in se mi je malo smejala, malo jokala, češ kam sem bil zašel, ko sem tapljal tam po Dolenjskem.

Zanjo je bila ta dežela poplavljenjena Slavonija. Ko sem ji opisoval jeseni, ki so tod buhnile iz vase konec oktobra, je prijazno poslušala. Rada je imela žalost. V nji je vsebina, je vedno dodala.

In zdaj je namenoma *pozabila* na tisti smisel za lepo, ki ga je prva odkrila v meni, ko sem ji prinašal tiste šopke, izoblikovane v nekakšen bidermajer, šopke, ki so bili kot jež iglasti in somerni.

Teto je tod večino leta zeblo in prsti, zlasti členki, so ji zastran nekakšnih notranjih eksplozij postali docela neuporabni. Kostni so se ji razpršile v iveri.

Vsega tega nisem predvidel, pač pa sem začutil o tistem njenem večnem *takaj*, da bo iz te besede nastalo neko zaničevanje oziroma da bo ta, tolikanj ponavljani takaj trajen in nepremostljiv mejnik med njo in duhovnostjo kraja, ki si ga je izbrala za svoje poslednje bivališče. Zdaj se je moja slutnja izkazala za resnično dejstvo, da bodo kraji, ko stoje za njo: Budimpešta, Zagreb in širjave Slavonije, postali preširoko občutje za to kotlinico, ki je bila kot čevelj ozka in žuljiva. Jaz sem se že takrat tresel, ko sem iz pogovora med njo in Lojzom ujel to njeno namero, da bi se vrnila . . . Vse do takrat sem bil prepričan, da se je teta Hana v velikem svetu ukoreninila, da so ti njeni občasni poletni dopusti zgolj sreča in veselje za nas in za še žive starše. In bila je končno premožna, iz njene denarnice je kar curljalo, iz denarnic naših ubogih staršev pa nisi sfižil petdeset par.

A vse do tistega usodnega tetinega pogovora z Lojzom, ki mi je grozil z bičem, nisem niti slutil, da teta teh krajev ne more in ne more pozabiti oziroma jim pripada vsa, od izločevalnih delov sebe, ki so trajna vez s krajem, bodisi z mišljenjem, ki so svetloba kraja.

Od takrat dalje je nisem več razumel in bilo mi je je nepopisno žal, da se potihoma vrača kakor sanje. Namesto da bi se še bolj oddaljila iz teh temnih, žuljavih kotov.

Že tedaj sem začutil, da jo bodo, ko bo sredi teh ljudi, in njim enaka, žalili, in da se ji približujejo sedaj samo zato, ker jim lahko vsak hip reče — zbogom. In se pri priči odpelje z dolgo, sivo kompozicijo, podobno mišjemu zarodu. Najprej v Ljubljano, nato pa v svoj Agram (Zagreb). In od tam v Sisak, ali pa še dlje, na otok.

Teta je bila redkobesedna, v tem je bila podobna stari mami in še v marsičem drugem, a tolikanj se je le izkašljala, ko sva zrla skup v dremotni večer, ki je pršel s sivih skal Možaklje, da si je te ljudi zamišljala drugače . . ., kot hvaležna bitja, dobre, zdaj jo pa imenujejo *tovarišico Takâj*. Ne rečejo ji več niti Hana — ne, niti to ne!

Hotel sem ji povedati, da sem vse to naslutil, ko sva bila v vrtu in mi je pripovedovala tiste lepe reči o *otožnem robu vaze*, ki jo naredi muckast prah, da se mi je zdelo čudno že tedaj, da se namerava na starost naseliti spet tu, kjer jo imajo za človeka, ki je *nad* njimi . . ., čutil dalje, da se bo s tem nenadoma spustila nizdol kot ptič in postala eden od njih — ptič seveda . . . A nisem rekel ničesar, ker sem medtem že spregledal, v čem je njen povratek; na čem temelji. Sicer je prepotovala dosti sveta, se navzela navad, ki so presegale navade naših životnih žensk z mavričnimi dušicami na joških, naših devic in prasic, a je ostala zvezana s krajem na čuden način z mišljenjem genitalno izločevalne narave, ki je za te — in najbrž vse kraje na svetu — tipika (posebnost).

Nekako nekakšen večni duh kraja, ki te ne izpusti niti še po smrti.

Vrhu tega je bila še nezakonska in je, bolj ko za krajem, hlepela za materjo, ki jo je prezgodaj poslala v svet delat, in še primerno daleč proč od sebe, da je lahko nemoteno dobila moža, mojega pravega starega očeta, ki ga je potem začela vzdigovati bibavica božjasti.

In teta Hana je kakor njena mati ponovila isto, in za njo še jaz, rodila je nezakonskega otroka, jaz pa naredil, njen se je imenoval Boris, moj pa Hanica. Imela ga je z Grossom in ta je lepo poskrbel zanj. Morala ga je pustiti na obrobju Siska, kjer je bila kmetija in kjer je sedaj, po smrti Janoša Petra, vladarila njegova vdova Marika Peter in njen sin Mihovil s kupom hčera, vse na ina: Fran-cina, Mar-ina- Alb-ina,

Mart-ina . . . Tam se je Boris vsak dan kar utapljal v ženskih intrigah, kakor med mačjimi krempljci, ter med malenkostmi, za katerimi je nujno zbolel kasneje Kafka . . . Kot mater je začel vse bolj čutiti Mariko Peter, za očeta pa je imel njenega sina Mihovila, ki je bil prava kopija svojega čaleta (očeta); brkat, plečat in pa podlež prve vrste.

Teta je tega sina imela seveda že tedaj, ko me je učila smisla za lepoto oziroma me opozarjala na edine prave vsebine življenja, na otožnosti vseh vrst. Ko je še rada uporabljala glas brez zob na trenutke, kakor da bi mi govoril duh Hamletovega očeta. Recimo tedaj, ko je skrivnostno ustila besedo *Dämmerungsfalter* in tiste usodne smrtne zveze z njim.

O teti Hani sem potem še istega leta, ko je prebudila mojo osebnost v andersenovski pomen, zvedel od Setranove matere, kamor sem poslej hodil redno po knjige v njeno malo knjižnico, da je Hana res nezakonska in tako le moja popoli teta in da so vse Šojke le njene popoli nečakinje, stari ata pa le očim in ne ata.

Zdaj sem tudi doumel grožnjo svoje matere s postaje ob železniških pragovih, da mi bo strla gofljo, če le še enkrat samkrat vprašam, zakaj se teta Hana ne piše tako kot mi— Šoja.

Skrivnost je torej vendarle bila, a le v sladkem prešuštvu moje stare matere nekoč . . .

Vendar to ni nič, je še dodala Setranova mati, ko me je na drobno seznanila, kdo je bil še njen — tetin — oče; to je bil neki Reih iz Sarajeva, ki je nosil v usnjenem odprtem kovčku, privezanem okoli ledij, pogrošno galanterijo, od lasnic in glavničkov do muholovcev in vezalk, spetih v konjski rep, toliko jih je bilo. Za vse vrste čevljev. S tem torej sta legla *nekoč* in *nekje* in naredila to bitje, ki je bilo nato krščeno za Johano-Hano; po materi se je pa pisala Makovec.

Spominjam se, da sem debelo gledal v to razkritje, a vse to sem nejasno-jasno zaslutil, že sam takrat na postaji, ko smo jo nestrno čakali . . . Vendar me je Setranova mati lepo potolažila, češ da je to enako ničli, kar vem, da se na svetu godi to vekomaj in se ne bo nehalo pri moji mami ne pri moji teti . . . in tudi pri meni ne. Tako da to je . . .

Zdaj pa, ko sem res imel za seboj enako izkustvo kakor nekdanja stara mama ali kot teta Hana, se nenehno sprašujem samo to, ali ni Setranova mati, to vitko, ovijalkasto bitje, videlo vnaprej, da bo tudi z menoj *tako* kot s teto.

Kako je mogla to vedeti?

Ali je to rekla kar tako, da je to pač pojav narave kot grah ali rdeča pesa.

Zdi se mi, da je izhajala iz rdeče pese.

Dan po tem, ko mi je teta Hana zaupala vse o poevskem metulju pogrebcu, smo naložili na voziček njene okrogle kovčke, v katerih bi bila lahko tudi glasbila različnih vrst, jih povezali z vrstico kakor otavo in odpeljali vse skup — voziček sem vodil jaz — k stricu Poldetu, kjer naj bi bila teta Hana naslednje štiri ali tri dni na dopustu.

Teto so kot rojevajočo matico spremljale svakinje, bratje in tri nepogrešljive Šoje z dojenčki, zavitimi v plenice in obešenimi po cigansko čez pleča.

Sprevod sem kakor procesijo spet vodil jaz.

Cel J. nas je gledal, če ne s ceste, pa izza firenčkov, kako se gospoda seli s kupom kovčkov.

Teta je ves čas tleskala s svojimi zlatimi usteci. Bila je kot splimovano morje. In potrebovala je ta roj ljudi okoli sebe in ti njo. Pravzaprav je prišla prav čisto vsem: vsakemu je dala kaj takega, ki je to potreboval, in sicer prav tisti hip najbolj. Celo naše igrače so bile po psihološkem instinktu izbrane in prebrane. A rekel bi lahko, da pri meni nič več. Pušk na pokajoči zamašek sem se naveličal, koklje s piščeti, ki so kljuvali pičo na deščici, pa tudi. Vse to zame ni imelo nobenega pomena več, odkar sem bil pri onaniranju odraščajočih pobov po gmajnah in kjer smo si v revijah ogledovali slike kosmatih žensk, kjer so ustnice vhoda v trebuh stale pokonci, ne pa počez, kot stoje pod nosom.

S prebujajočo se spolnostjo so me začele vznemirjati čisto druge reči.

Teta Hana jih je bila spregledala.

Na Beli je potem v presenečenje vseh navzočih izjavila, ko si je malo uredila že tako urejeno sobico, da bi želela, naj bi jo jaz hodil vsak dan obiskovat in ji gredé prinašal Slovenca in Jutro.

Mama je kar zardela od zadrege.

Kaj takega! Njen sin! Ko je teta Hana osebno prepovedovala doslej, da bi jo v tem bregu, kjer se je že začinjala rast Stola, kdorkoli obiskoval, razen gostitelja, to je snahe in brata. Tu se je ja *knajpala* napol gola pod kosmačkami, sede v ležalniku. Ob sebi pa je imela pručko in na nji so bila zložena očala, ročno ogledalce, kakršnega je imela Trnuljčica, ter razne kreme in kozarec z limonado, v kateri je plavala slamica.

Sorodstvo je sprejelo njeno odločitev molče, saj Hani ni bilo mogoče izgovarjati, bila je *nad* vsemi (reva uboga, dokler ni bila del njih),

polna šuštečih stotakov, tisočakov in navad, ki so jih vsi ti preprosteži občudovali kakor oltar, razsvetljen za veliko noč v domači cerkvi.

Teto sem poslej vsako dopoldne našel med drevjem. Trava okoli nje je bila pokošena in posušena. Iz tal je že bodla mlada. Iz bližnjega gozda pa je že vel trohnoten in svetlobe poln les.

Dehtelo je po ostrem popru.

Mnogokrat, kadar sem prišel, se je teta sprehajala med drevesi, med katerimi se je jutranja svetloba kakor odbijala, v resnici pa je prehajala v mehko in stanovitno liso.

Teta je bila silno lepo oblečena, ko je stikala med bližnjimi drevesi. Včasih si je šla nabrat v gozd celo gobe, med njimi so bile tudi take, ki smo jih mi imeli vedno za strupene, saj razen jurčkov in lisičk nismo poznali drugih užitnih gob. Teta pa je imela na kupčku tudi gobe, ki jih je poimenovala z modrimi in zelenimi golobicami in so bile uporabne surove. Takoj jih je šla v kuhinjo narezat, na zelo fine šnitke, jih naoljila v skledici, posolila, malo popoprjala in me povabila, da sem jih skupaj z njo poskusil. Z belim, hrstljivim kruhom. Teta Kati se jih ni niti pritaknila. Jaz pa sem jih s teto Hano le jedel, pripravljen tudi na to, da umrem; ko pa me je njihov fini okus prevzel in sem dobil občutek, da je to nekaj zelo dobrega, sem jih že žrl.

Včasih me je v gozdu spraševala, kadar sva gledala molče tiho potovanje svetlobe od debla pa do debla, kaj pravzaprav sonce počne. Odvrnil sem ji, da vzhaja. Vprašala me je, kako. Rekel sem, da tako . . . In pokazal z rokami, kakor so nam to pokazali v šoli z globusom, in nekakšno belo bučko in črno bučko, ki sta bila sonce in luna.

Praviš, da vzhaja, je dejala smeje se mi, in to vas učé, in celo pokažejo . . .

Ja, navidezno, sem dodal, ker sem se spomnil, da sva o tem že govorila doma in tudi v šoli so poudarjali to *navideznost*, ko so nam vrteli tisto nerazumljivo kolobocijo treh krogel.

Teta Hana se mi je približala, položila roko na rame, vso mastno in dišečo, kot bi jo odtegnila dišavam za balzamiranje. Z drugo je spodvila krilo in sedla sva na rob gozda, v gnezdo šumnega listja.

Pod nami je bila v dremoto pogreznjena vas, polna dimov, ki so se prepletali med sabo, razpletali kakor biči, med hišami pa je tekel makadam v obliki križa.

Cerkev je stala na duhovni straži pred grehom in v nji je stanoval Jezus kot naš gasilec in ne odpuščevalec.

Bil je živ in hkrati mrtev.

Na križu je bil ves modricav od udarcev in pogreznjen z glavo v globino svoje leve strani — tam je bil mrlič; v tabernaklju in ozračju svetega hrama z baročnimi oboki pa je bil kot mišljenje živ in vse-pričujoč.

Poleg cerkve je tekla Zastrána, kakor podpluta, težka obrv.

Praviš, je nadaljevala teta Hana, da je vse to s soncem navidezno: ono da stoji in Zemlja gre okoli njega kakor senca okoli kola, nam se pa le zdi, da vzhaja in zahaja. A prav bi bilo, če bi rekli, da Zemlja vzhaja in zahaja, se ti ne zdi?

Pokimal sem.

Rekla je: Ti praviš, da je to le navidezno ... Potemtakem je navidezno vse ...

Prestrašil sem se. Pomislil sem: Na, pa sva spet pri otožnem robu vaze in *Dämmerungsfalterju* (pogrebniku).

In sva bila nekako res.

Prav, je nadaljevala igrice mačke z mišjo, jaz rodim in sem mati, rojeni otrok je moj in otrok se tudi počuti mojega, zato mi pravi mama, očetu, moškemu, ki ga je naredil, pa oče, je res.

Pokimam.

Dobro. Ta otrok raste, postane velik in ubije iznenada človeka ter s tem postane morilec. Je to še moj otrok?

Bil sem v veliki zadregi. Videla je, da je to zame le prevelik zalogaj.

To sem ti povedala zato, je poskušala opravičiti mračen vtis, ki ga je izzvala s primerom, ker vztrajamo vsi pri navideznosti sončnega vzhoda. Lepše ne morem dokazati, da je res vse pod *zakonom navideznosti*, kot da priključim k *vzhajanju* in *zahanju* sonca še otroka, ki z nekim trenutkom preneha biti otrok, če je seveda sploh kdaj bil. Kakor sonce ne *vzhaja* in ne *zahaja*. Tako tudi otrok nekega dne *zapusti* mater in gre.

Ravno v teh dneh je teta Hana kupila zemljo na Jenkovini, v uvali, ki so jo obraščali veliki hrasti, jeseni, topoli in leščevje.

Eden od njenih hrastov mi je bil še posebno ljub. Rasel je v rogovilo in na sredi je bil pravi jahalni hrbet. Tam sem rad sedel, ker je po malem spominjal na tista pokončna ženska usta, ki vodijo v njihovo trebušno votlino.

Ta njen svet sem si šel takoj ogledat, zdaj, ko je bil res njen, in hodil tod kot gospodar.

Bil sem žalosten, da bo teta nekoč med nami.

Tudi četrti dan je bila njena pigmentacija kože prav taka kot prvega dne — bela. Bila je kot mlečni izdelek in ne človeški.

Iz gozda je vel tisti rezek duh po trohnobi lesa, ki se ponoči sveti. Dehtelo je tudi po gobah.

Teta je nagnila glavo, ki je slišala šum časnikov in moje boso oprijemanje tal — kot bi govedo s hrupavim jezikom oblizovalo kamen.

Si prišel, je rekla utrujeno, leno, ne da bi se bila sploh zmenila za časnike, ki sem jih odložil na tla.

Potem je ribsala ustnice, posrebrene z neko mastjo, zelo lepo dišečo (nardo).

Kosmačke so postale lepe, rjave kot medvedi.

Iz gozda so pripluli prvi listi z jesenjo v sebi in se kakor mrtvi metulji in čolni vrteli po zraku-jezeru. Bili so brez vesel in prave smeri.

Tetine biserne ustnice so postale senčna črta. Njeni razkošni lasje so bili polni slepilnega leska. Imel sem občutek, da se dela pred menoj mrtvo, a mrlič, to sem že vedel, so brez leska v laseh. Pomračé se nenadoma, tudi če so svetli.

Sesedel sem se na kamen in risal s kančkom lesá po tleh *risentanc*. Le da je bila ta skakalna mreža majhna, namenjena hroščem ali mravljam.

Teta Hana je vidno nekaj premišljevala. Nji se je zdelo — po občutku —, da le dobiva pigment, a ga ni.

Znenada pa je rekla, s polnimi usti mesečine in v katerih se je glas izgubljal kot Alkibiadov bes med svetimi stebri: Včeraj sem te prizadela, kajne?

Besede so prihajale iz nje kot odmevi zlih dejanj.

Odvrnil sem: Ne, zakaj.

Šlo je za navideznost, če se še spomniš, je rekla in se obrnila k meni, snela očala in iz njenih sivih oči je prispela neka trpkoba.

Včeraj bi ti bila rada rekla še kaj, je nadaljevala.

(Kaj? sem pomislil in teta me je v misli slišala.)

To sem ti hotela reči, da navideznost vsega potrjuje nasprotje; mama in oče sta dalje mati, čeprav to nista več... Ti si bil zastran tega zelo prizadet, ali ne? Ampak temu se ne da odpomoči. Tako to je. Kot je to s soncem, ki zahaja in vzhaja, namesto da bi vzhajala in zahajala Zemlja... Potem sem te hotela vprašati še, kolikokrat si šel od maše sam po tistemle robu... Pokazala je Zastráno, kjer se je vila pot po samoti, tik hoste.

No, zakaj hodiš vedno sam tam? In zakaj sem jaz tolikokrat sama? In mi vsi — Šoje in Makovci... Ker je v navideznosti resnica navideznosti drugačna, si je odgovorila sama. Tako kakor pri orglah njihov pisk,

ki je . . . Poglej, jaz si želim dóma, svoje hiše, želim si ga in hkrati vem, da bom v njem nesrečna, kot kakšna mezga bom v konzervni škatli; ujeta na veke. Vsaka hiša je vzrok za to nesrečo, po kateri nenehno hrepenimo tisti, ki hiše nimamo; drevo je vzrok, da nastane veter, v oblaku zori strela . . . In tako bi prišla lahko še do marsičesa, a samo tako. Zato ne bodi . . ., ne bodi mi žalosten ne vesel . . .

Segla je po meni in me povlekla k sebi kot muco. Položil sem ji glavo pod seske, teta pa me je kakor slepa lepotica božala, božala in šepetala: Srečen si lahko, srečen . . ., ti imaš smisel za lepo, nikoli ne boš paradižnikova mezga, tudi če boš imel hišo, ali če boš drevo, vzrok vetrov . . ., nikoli ne boš samo drevo, vedno boš nekaj več.

Macesni na robu hoste so že postali zlati in napovedovali hudo, bližnjo zimo, z Jelovice in Bleda pa je velo nekaj potemnelega.

Dotikovaje se tetinega seska z dvojno korono sem čutil, da je v vsem res le navideznost, vzrok istega pa je vselej globlji, in včasih popolnoma nerazumljiv, kakor mi mislimo.

Misliti moraš začeti z *otožnim robom vaze*, če si sploh želiš kakih nasprotij.

Čez nekaj dni — morda deset, osem smo teto pospremili s kovčki na istem vozičku, s katerim smo jo prišli sprejemati. Pod kolesi je hrstel pesek in sora mi je uhajala iz rok ter rila po zbitih makadamskih tleh.

Za mano je spet stopala vsa družinska *mašinerija*, glasna kot farizeji, ki se prepirajo zastran staterja.

Pojma niso imeli, o čem vsem sva se s teto vse te dneve pogovarjala. Prepričani so bili, da sem bil le njen sel za časopisje, pa nič drugega, morda še spremljevalec po gozdu, da je ni bilo strah, o *otožnem robu vaze*, kjer se je začelo moje gledanje na svet, pa seveda niso ničesar vedeli, pa tudi teta je, preden se je poslovila od strica Antona, položila na usta prst: O vsem, razumeš, je rekla . . . Pokimal sem komaj vidno. Kakor senca.

Zdaj smo spet stopali po Borovljah in vse nas je spet spremljalo, bili smo res kot procesija v čast sv. Florijana, le da ni bilo starega Planinška pred nami z banderom.

Zdaj je bilo tudi že dokončno odločeno, da zidarski mojster Abram takoj začne v uvali vkopavati temelje za njeno bajtico, teta pa mu bo

sproti nakazovala denar: kolikor bo hiše, toliko bo tudi šuštečih bankovcev.

V hišo naj bi se, kakor so se menili, že naslednje leto preselila stara mama in stari oče. In tako bi bili mi v baraki končno sami. Nič več utesnjeni in nič več priče božjastnega zvižanja starega očeta . . .

In že je pripeljal dolg, mišje sivi potniški vlak, *družinska mašinerija* se je začela poljubljati s teto Hano in si brisati drobna prašičja očesca, nato je siva miš zaškripala, da je kar perforiralo srednje uho, odbijači so udarili drug ob drugega kakor činele, lokomotiva se je cvrčeče zamastila in ritem troheja se je začel. Mašinerija je iz ljubezni tekla še ob vagonih, mahala z robci, vpila, klicala, se jokala . . ., zadnji vagon se mi je zdel kot čepeči Buda s prekrižanimi okončinami, ko je imel mrežo potegnjeno k sebi.

Zapornice so se dvignile in nekaj lojtrnikov ter košastih vpreg in s trugami peska je zaropotalo čez tire.

Iz tovarne je prihajal strašen trušč. Tepli so kovino.

To je bil pravzaprav poslednji obisk moje tete do izteka vojske. Naslednje leto je ni bilo, njena hišica pa je bila že vseljiva, natančno tako, kot so predvideli v pogodbi. Sledila je selitev starih staršev, ki jo je opravil Svetinov hlapec z vozom za vožnjo trgovskega provianta na debelo.

Stara mati in stari oče sta imela ogromno reči, le da so bile te potaknjene na različnih krajih barake. Tu sta bili postelji, dve omari, visoka in nizka, potem, seveda, že znana skrinja, na kateri sta v sanjah brbljala, pa miza z mentrgo in obzidno klopico v *pinkel*; tudi kredenco sta imela . . . Ko je bil platojasti voz naložen, sem sedel na vrhu omare in se smejal barakarjem, ki so vse radovedno spremljali, kar se je dogajalo okoli njih. Vsa ta previsoko naložena krama je nujno trčila v veje Krčanovega oreha in jih nekaj zlomila, tri najbolj polne. Iz še zelenih lupin, dišečih po sveže razlitem jodu, so se usuli orehi in Krčanka, ženska, ki bi danes lahko igrala kje košarko, je prihitela ven in vnel se je prepir, sprva še v kozarcu vode kipeč, *zakaj nismo peljali okoli orehov, zakaj ravno pod orehi*, ko smo vendar videli, da je voz prenalozhen . . . Kmalu nato so pa začeli padati *aduti*, od svinj in prasic dalje. Ko je voz po izdatnem zmerjanju spet povlekel kramo, je odlomil še dve polni veji . . . Zdaj ja baraka postala bojišče. Vsi so bili za to, da orehi ovirajo promet in da jih mora Krčanka posekati. Ta pa je *vpiva*, ne vpila, da bo že *pokazava* barakarskim tepkam.

Stara mama in stari oče sta se ji hotela ob slovesu opravičiti in plačati polomijado vej, a ju je Krčanka ozmerjala s cigani kašarskimi.

In selitev se je celo pot nadaljevala z lomljenjem vej. Pri Kejžarju, pri Resniku, Lavrincu . . . Gospodarji teh vej so bili žalostni, a kleli niso in metali *adute* kot Krčanka.

Slednjič smo se le prizibali kot brej močerad do neometane nove hiše z vrtom, ki pa je šele nastajal. Znosili smo stvari noter in jih za silo razporedili.

Hiša je bila na lepem kraju in polna svetlobe, toda za preselitev še prevlažna. Zoper to ni bilo moč ukrepati, ko pa sta stara dva želela čimprej na svoje, da bosta vsaj malo sama in ne več pod budnim očesom *gospoda Šušteršiča*. (To je moje mame ali njune snahe.)

Ta prekleti *gospod Šušteršič* je naredil pri nas nekaj usodnih grenkobnih uric.

Gospod Šušteršič je bil tako prekleto natančen, da je tudi žebelj zabijal, kadar ga je bilo treba, dva dni skupaj.

Vse je premislil, vse.

Vsak udarec s kladivom; potem je študiral steno, kje bi bil beton bolj krhek . . . in tako dalje.

Celo moj oče je bil vse dni podvržen optiki *gospoda Šušteršiča*, naj je počel, kar je hotel. Za njim je stal *Šušteršič* in ga opazoval, zaključvan kot udarec v mojo mater.

Šušteršič!

Šušteršič!

Vsaka druga, tretja beseda — on.

Priznati moram, da je bila *beseda* zelo učinkovita, saj je zagrenila življenje najprej starima dvema, očetu in še meni. Nekoč pa je bilo očetu le zadosti, tega prekletega c. kr. gospoda in ga je lopnil vpricho mene. (To je mamo.) Mama je nenadoma dobila tak obraz, kot bi ga ji kdo na suho pomolzel.

Od tega dne dalje je *gospod Šušteršič* previdno vstopal v naše življenje. Zadnjič menda še, ko sem odhajal na Trebelno za *učenika*.

Stara mama in stari oče sta se v novi hiši počutila kot prerrojena. Stric Anton jima je kar naglo spravil skup vrt, in čeprav je bila že globoka jesen, ga je posadil z drevci pritlikavih sadik vseh mogočih sadežev. Vrt je potem tudi oplotil in hišica je jela pričakovati prvo večjo preskušnjo — napad snega.

Možaklja in Sava sta bili tu bliže kot v baraki. Z okna se je reko videlo, kako se vali, premetuje ledeno zelena kot sredica kake sočne zeli. Možaklja pa je s svojo veliko vlažno senco in mrzlobo pokrivala hišo skoraj do prvega poletnega meseca. Njene bazaltne modre skale

z rahlimi sivinami so se vlekle kot lapornati sloj ob obali, v njih so bile grozljive luknje in iz njih so vzletevali kragulji v krogih. Le sem in tja se je zganilo krilo in spočelo zamah, da ni grahasto telo ptice umahnilo v nižine.

In tu sta starčka prečemela ob oknu ure in ure, si hajcala štedilnik, ki je bil obložen z belimi, mrzlimi kahlicami, in opazovala nepozidano tihoto, v kateri je zorela zima.

Celo hrastom so se že usuli listi, jelenom med drevesi. Bili so tobačno rjavi in grenki. A kozolci z latami so bili kot vselej strune na ohišju gorá, Stola in Možaklje. Vse je že prepevalo po zimsko, le snega, vateno tihih kosmov iz kvasno sivega neba ni hotelo biti. Sem in tja je zaplavalo kaj in se pozibalo, a preden je prišlo do zemlje, je bila to že kapljica oziroma pogled mrtve miške.

Sedaj sem starega očeta in staro mamo pogosto obiskoval, saj sem jima prinašal pošto od tete Hane, ki je prihajala na naš naslov, ker na Jenkovini še ni bilo številke. Pa tudi iz kleti sem jima prinašal drva in premog, da sta si ogrevala mrzlo kuhinjo.

Seveda sta najraje prebirala pošto svoje Hane. Ta je v pismih sanjarila, kako bo kmalu tudi gornji *kat* (nadstropje) gotov in kako bodo kmalu lepo skupaj, v tihoti in dišavi lip, hrastov in jesenov. Njune samote bo tedaj konec. Morda že drugo jesen. Če ne drugo, pa ... kmalu ...

Stara starša sta bila po takih obljubah čisto prerojena in stara mama se je vedno spravila kuhat ajdove štruklje, nadevane s skuto, ki jim je pravila tudi krap. Ti so držali potem tudi dva ali tri dni. Vselej sta jih pregrela in obelila z ocvirki. Imela sta jih oba zelo zelo rada.

No, naposled se je sneg nekega večera, ko je bila svetloba dne čisto lilasta, spustil kakor iz pernice perje. V gostem, neprebojnem sneženju je sneg bolj lil kot padal v obliki božične idile.

Z očetom sva ga opazovala skozi okna v spalnici.

Ne, to ni bilo tisto božično zibanje vatastih zvezdic, ki gredó malo v levo, malo v desno, nato pa zdrsnejo navpično, kakor svinčnica in se zasade druga v drugo ter postanejo hermelin.

To je bila zadnja zima v državi SHS.

Sneg, vodén, je lil iz mlezne sivine, nizke in odejnato zabuhle, drvel na kupe dve noči in dva polna dneva. Bilo ga je do pasu. In bil je to težak, svinčen sneg, ki se sicer ni oprijemal lopat, kakor recimo pršič, iz katerega nastaja srebrn celec s temnimi obsenčenji, katere potem Foto Smolej prelije v čudovite zimske pejzaže na razglednicah.

Gorenjska pokrajina je na njih kakor iz niklja.

Sneg je kajpada obležal in na meni tudi morasta skrb, kje bomo dobili mah za jaslice.

December je bil tu.

Stol je prekrila papežava meglena kapica. Melišče, imenovano monštranca, je bilo obrobljeno s snegom.

Kraj J. se mi ni še nikoli zazdel kakor udomačena žival, h kateri prihajaš ob kateri koli uri, pa ima vselej zate prijazno, toplo besedo v globini svojega čistega pogleda, pa tudi kraj J. prihaja k tebi in se isto sosledje ponovi.

Moji čevlji so puščali žlobodro in tako sem v šolo kot iz šole prihajal moker, temu primerno pa sem tudi vselej zbolel, bil sem smrkav in kašljav. Sicer je bil pa ves razred en sam martrajoč kašelj in dolg *smrkelj iz zelene sline, ki smo ga žrli cel dan in ga še ni zmanjkalo.* (Ni ga hotelo biti, hudiča, konec.)

Zdaj sta me bila stara mama in stari oče na Jenkovini vselej nepopisno vesela, kadar sem prisopihal k njima, misleč, da jima prinašam Hanino pismo. A tetina pisma so bila vse redkejša oziroma so se spremenila v razglednice, na vseh je bila Sava, Zagreb s stolnico. Tam pa se je vil le njen pozdrav, *vrlo vrlo lijep.* Obljub, da se vrne domov, pa ni bilo več.

Vsi so nekaj slutili in bili pomenljivo zaskrbljeni, boljše, pametni, a pameten si lahko samo tedaj, če veš, kaj te čaka — a tako je pameten lahko vsak tepec.

Sem in tja je v presunljivo mrzlo in belo okolje zatulil kakšen pujs, ki so ga začeli klati. Navadno je bil klavec Gajtov Tina. Ta je mojstrsko klal. Nekoč je celo mene povabil, da bi jaz klal debelo, smrdljivo svinjo. S Tinom sva bila stara znanca, spomladi sva vedno skupaj lovila žabe, pa je nahecal gospodarja, da sem njegov mesarski up. Če bo kdo dober mesar, bo nekoč on, je dejal in pokazal name. Res sem vzel klavski nož, si opasal *fertah* in sem začel . . . *fentavati* . . . prasca, ležečega na ukrivljeni mizi. Štirje moški so ga komaj krotili. Gospodar, obraščen kmet, je dejal Tini: Kako, tole bo klalo . . . ! Saj si nor,

Tina! Nič nisem nor, je odvrnil, to je klavec pa pol, se je zlagal. In mi je pomižiknil. A ne tako, da bi to kdo videl, temveč kot kameleon, spuščaje čez oko belo, prosojno kožico.

Seveda si zdaj nisem pustil dvakrat reči, da ne bom klal smrdljive prasice, ki je čakala sunka. Prijel sem oster, sijoče bel nož, s kakršnimi so najbrž Inki izrezovali srca mladenkam, da so jih darovali bogovom ravnovesja med dobrim in zlim, in zarezal v prašiča. A namesto krvi je pritekla gnojna, črna brozga.

Ježešna, se je ustrašil kmet, kakšno kri ima pa ta . . . Črno, kot kozlanje smrdljivo . . .

In tekla je v nastavljen čeber, žena pa je tisto mešala.

Jaz seveda nisem imel pojma, da sem pujsu prerezal le požiralnik in sapnik, do srca pa mu nisem prišel, ker nisem vedel, kje ga prešič ima. Kje ga ima žaba, to sem že vedel.

Tina, je zavečal kmet, ali bo mrcina sploh užitna . . . Tina pa se je znašel, rekoč, bo, kaj ne, zdaj mora steči najprej iz njega gnojna kri, prasica je prebolela tifus, kaj ne vidiš, to iz čebra ven vrzita in ga brž pomijta. Nato je Tina vzel mojo roko v svojo in zasadi . . . zasajal globoko v špeh . . . Krik do nebes je priklical sina božjega v obliki kapljajočega sonca . . . Zdaj pa pride kri, je dejal Tina.

Res. Obilica svetle, tople tekočine me je vsega obrizgala in drvela kot potok žarne lave v čeber.

Na rovaš tega klanja sva se s Tinom veliko presmejala.

Zdaj ni bilo dneva, ko Tina ne bi puščal krvi in krike pod nebo k božjemu sinu. Včasih se mi je zdelo tudi nebo, ne le sneg, pobrizgano od krvi.

Nekoč mi je Tina razložila, kje je pot do prašičjega srca: Pod sapnikom, je dejal. Vendar se nisem več lotil prašiča klati, čeprav bi ga sedaj znal. Prašiči preveč kričé, preveč spominjajo na tiste dojenčke, ki jih je Herod poklal, ker je mislil, da bo tako dobil v roke svojega naslednika.

Na sam dan pred svetim večerom sva šla z očetom po mah za naš hlevček, ki me je, ne vem zakaj, spominjal na usnjeno torbo s sarajevskega Reiha, s katerim je stara mama zanosila Hano.

Mahu je bilo pod smrekami, s katerih so se utrinjale solze, dovolj, le pomrznjen in trd je bil. Vsi z J. so si ga v košarah in vrečah nosili domov čez bry, ki je držala prek sive Save.

Nekaj mahu sva z očetom gredoč oddala pri stari mami, ki je imela le papirnaté jaslice.

Zelo sta hajcala in stari ata je naglo izcedil nasmeh piranhe. Staro mamo je zelo zvila revma in hodila je, kot bi bila zrolana pola papirja za pakiranje.

Sledil je sveti večer, mama je zadišala po sladkem testu in iz rora je pridehtel šarkelj, potice pa so bile tačas že v Lavrinčevi peči, ki jih je pekla stara pegasta Lavrinka za cel J. Tam sem bil vedno tudi podajač drv.

Hlevček s sveto družino je kmalu dobil svoje oblike spominske idile, ki jo goji o sveti deželi do dna prepoganjeni srednjeevropejec . . . Ko sem bil 19 . . . na pravih Pastirskih poljanah pri Betlehemu in sva si s popoli bratrancom Borisom Grossom ogledovala votline, ki so jih izdobra usta vetra, ko so grabila le s čeljustmi v pesek in skalo, sem bil razočaran nad našimi predstavami o hlevčku. Pri Betlehemu so hlevčki globoko spodjedene votline, kakršne dolbe samo močan rečni tok živo v breg struge, se potem preseli v drugo smer in pusti te votline, polne vlage in mokrih glasov.

Istega dne zvečer, ko je naša švicarska staja za ovce in z Jezuščkom v jaslicah zažarela v lučki, je iz neba začelo tudi naletavati kakor idila zahteva: tiho in šelesteče, kot bi kdo lomil v ustih hostijo.

V padanju snega sem videl z obličja očeta, pa tudi s svojega, da je v šelestenju zven prдавne skrivnosti, in sporočilo šelestenja je moč razumeti samo tako, da ga ves odet v nemost poslušáš kot oče, z roba mize, ali da se skidaš ven, v sam šelest sredi travnika, kjer stoji kozolec s svojimi črnimi strunami. Samo tako je mogoče vzpostaviti stik s padavino, v kateri je veliko izrečenega. In to slednje sva z očetom poslušala. Sneg je odposlanec neba, ki pada na zemljo. In v stiku zemlje in neba ja možnost odkriti sebe v širšem bistvu človeškosti.

(Nič je bel in iz njega prihaja kruh.)

Stopil sem v sveti večer, ves predišavljen od snega, sem pa tja so bile že odtisnjene stopinje, gole veje sadnega drevja so molele kot križi z več prečnimi trami proti neznani svetlobi neba.

Smel sem k teti voščiti in gredoč še k stari mami.

V kvedrovcih, namazanih s kitovo mastjo, da se ne bi vrhnje usnje premočilo, sem šel kot sinji princ v temo.

Bil je to najlepši večer pred praznikom, kar sem jih kdaj preživel. Ni ga mogla zasenčiti niti polgola teta Hana in vsa moja tiha krvoskrunstva z njo. Ne, tega stikanja z zemljo z nebom ni bilo moč zbrisati z ničemer. To je bilo snovanje novih podob iz misli, ki jih še nisem mislil.

Stara mama je imela hlevček ob uri, ki je bila spravljena v zabojčku s šipo ter vratci zadaj, da si lahko uro povlekel ven kot iz tabernaklja monštranco, kadar si jo navijal.

Možaklja zunaj je bila na potovanju. Bila je živa zver, sem in tja bela, sicer pa rjava in črna od smrekovja, natopljenega v predvečer.

Nebo nad železarno je bilo vsake toliko zarjasto.

Po napušču so zlivali žlindro, živo kot lavo; ta je potem razsvetlila nebo živo kot raketa, nekaj trenutkov je bilo vse pomarančno, nato pa je začelo rdeče zamirati kot železo, ki se ohlaja in daje vse manj svetlobe od sebe.

Od stare mame je držala steza, ki jo je nekdo že uhodil, do Šapka in Martinjaka, pravzaprav do gruče hiš, kjer sta stanovali sestrični.

Ta del samotne poti sem vedno rad opravil sam, ker sem bil rad sam pod padavinami. Rad sem imel kosme snega v plesočem razpoloženju, ki ga je zveneči, hostijsko lomeči šum proizvajal.

Plesal sem in pel neko glasbo, ki je bila navzoča v ozračju. Skozme so šli šumi, pekoči in stresajoči me.

Teta, ki je po vojni postala nadškofova sestrična, ne le kakšnega vikarja, me je že pričakovala, imela me je na poseben način rada, ker sem vidno odseval neskrito željo, da bi mi bila ona mama. V moji je bil vedno prisoten neki obup nad mano.

In *Šušteršič*.

Kakor pri nas doma, so bile tudi že pri teti postavljene jaslice, a dosti večje, razsežnejše kot naše. Te so bile pa res blizke pravim na betlehemskih pastirskih poljanah. Stric je torej le moral kje prebrati, da so bili hlevčki tam votline v zemlji. Na manjši mizi je načaral kup takih votlin, v katerih so stali pastirci in se ozirali proti motni zvezdi.

Do enajste zvečer, ko smo odšli k polnočnici, smo se igrali različne igre, risali drevesa in hiše, pisali pesmice ali pa se kockali, ušli tudi v klet in na podstreho, kjer je od povsod vleklo. A od tam so nas vedno prepodili. Smeli pa smo biti v topli kleti, ki je bila razgreta od krompirja, premoga in skladovnic bukovih drv, od katerih je odstopala skorja kot od preveč zapečene potice.

V kleti smo posedli vsak na eno od velikih polen in si kaj neumnega prišepetavali, se ruvali, suvali, skratka, se dotikali . . . in cvilili kot miške v mačjem gobcu.

Frančiška se je nazadnje domislila, ko že več nismo vedeli, kaj bi se šli, da bi mlajši sestri, Elizabeti, ki je že hodila v prvi razred, povedal, kaj sem jaz prvi dan pouka povedal učiteljici.

Naša Kiselca, kakor smo poimenovali svojo učiteljico, ki se je žal pisala Misel (danes bi rekli kar Ideja), je od nas vseh želela, da ji kaj povemo; kakorkoli; in to vsak od nas naj bi vstal in govoril. Najbrž se je tako hotela prepričati, kakšne buteljne je dobila.

No, da smo ali so *em* spremenili v *ka* in *misel* v *kisel*, je za sleherno šolo, to predkaznilnico otroka, povsem normalno.

Naša Kiselca, počesana na fanta in z obrazom, ki je bil podoben želodcu, ki se nenehno vrti, je bila videti ne le stroga, ampak podobna učitelju mojega prastarega očeta, ki je tega vrgel v tablo, da mu je iz ušesa pritekla kri in je oglušel.

Premalo je, če rečem, da smo se je bali, sedeli smo kot prilimani na stolčkih, z rokami pred seboj ali navzad, obešenimi po naslonih stola, kakor mrtva kožuhovina.

Ona pa nas je vabila, da naj le pridemo na kateder in ji pripovedujemo, pripovedujemo . . . pripo-ve-du-je-mo . . .

Deklice so se prve okorajžile in jo vprašale, če lahko kaj zapojejo, namesto povedó.

Lahko, se je strinjala Kiselca.

In res, začelo se je s petjem in pripovedovanjem.

Med dečki je prvi stopil na kateder Staretov Marjan, najlepše olišpan, črnih, skoraj lakiranih las, s fino razporejenim kožnim pigmentom, čokoladen. Postavil se je pred nas kot v kaki igri v Sokolskem domu in zavpil: Naj živi njegovo visočanstvo!

In je sestopil s katedra in šel ves žareč v klop.

Kaj takega! Saj je zabobnelo kakor grom. Vsi smo ga občudovali.

Lepinov Lado, ki se je mnogo kasneje v Špiku ubil, je prišel gor, mencial, mencial in naposled izdaval: *Gobe rastejo po dežju in se vpričo nas polulal*. Še danes ga vidim, kako so nogavice potemnele.

Torkarjev Jakec, s katerim sva skup sedela, se je pognal na kateder kot delfin na suho in gladko izjavil, da bog živi na drevesu.

Kiselca je osupnila.

Prežvekujoči obraz se ji je za hip ustavil. Usta so se ji zganila in prek njih je prišel glas, ki je malce kasnil za zgibom ustne črte.

Kdo ti je to povedal? je vprašala. Jakec pa: Na kegljišču sem slišal. In moj ata mi je povedal.

A-ha, je odgovorila, no to je pa drugo. A kje v resnici živi naš dobri Bog, boš zvedel pri verouku. Zdaj pa le pojdi . . . In že sem bil na vrsti jaz . . ., že sem bil na poti na kateder, pa še nič nisem vedel, kaj naj povem. Stal sem tam in Kiselca je buljila oči vame, kot da bi bila okoli naju polnoč, ona pa pijana. In takrat me je obšla misel neke

pripovedi, ki sem jo tudi jaz slišal na kegljišču, kjer sem kdaj pa kdaj postavljaj keglje. Kdo je to šalo povedal, pa se ne morem več spomniti.

Veste, sem zajecal proti razredu in učiteljici, jaz bom pa hecno govoril . . .

Kiselca se je kislo nasmehnila in mi pokimala, da lahko.

Enkrat je živu en Tonej, sem začel in se že smejal, sam sebi. Temu Toneju je mama dala dva din za kino in rekva, pejt u kino. Tonček, a ne, se je pa skru pod postlo in kmal, a ne, sta se mama in ata pršva na postlo fu . . ., a ne . . . Kiselca je skočila kot vbodena in mi zapovedala, naj grem takoj v klop.

Jaz pa nazaj, da ne grem, ker ta hecni del šele pride.

Ne, ne, je dejala Kiselca in se skisala, bo pa kdaj drugič hecno oziroma veselo. V . . . klop!

Nisem šel dol.

Več kot pol razreda se je hihetalo, skrivaje obraze med dlani.

Jaz pa med smehom lepo nadaljujem, čeprav me Kiselca zriva s katedra.

Mama in ata se fu . . ., pri tem pa se postla podré, a ne, in to glih na Toneja, enega Toneja, ki je biu pot postlo, a ne . . . Zdej je bil pa Tonej zvo ranen in so ga pelal k dr. Čehu. Čeh je pa vprašu Toneja: Tonej, kje si se pa tko grdo ranu? Tonej je pa reku: Gospod dohtar, mama in ata sta se, a ne . . . fu . . ., jest sem pa nafu . . . Lepo sem se poklonil, kot pri deklamaciji v Vrtcu, in zavpil tudi kot lepi Staretov Marjan, da naj živi *njegovo visočanstvo*.

Kiselca je zavzdihnila, kakor da ji je slabo, rekla moj Bog, zamahnila z roko, češ da ne bo nihče več prišel na kateder ne pet ne pripovedovat.

Popolnoma da je vsega konec. Sesedla se je in si otipavala vroče ali hladno čelo. Ne vem, kakšnega je imela.

Potem me je pogledala, spustila vame blisk, in vprašala, kje sem to pobral. (Ni rekla svinjarije.) Jaz sem se ob tem pobahal, da me ni nihče posebej učil, kot pri deklamacijah, ampak da sem sam tako brihten . . ., da se zapomnim.

Komaj komaj vidno se je nasmehnila. Kakor da je las zmedel gladino vode.

Nekje si to le slišal! je rekla trdo, zahtevaje, da ji zaupam, kje sem to umazanijo pobral.

Priznal sem, da na kegljišču v gostilni Mulej.

No, no, je rekla in si nekaj zabeležila.

Elizabeta, ki ni nič razumela, kar sem bil povedal, je molčala; Frančiška pa je rezgetala, kot bi iz nje leteli kozji bobki in padali v krovni žleb.

Elizabeta je vprašala, kaj je to *fu* . . . In sestra ji je nekaj dolgo šepetala v lase, kjer je imela ušesa (slišal sem: delati otroke, tepka!)

Vsi trije smo se zelo smejali.

Potem smo se pogovarjali še o tem, če bi jaz že lahko delal otroke, odgovoril sem jima, da lahko, ampak bi bili majhni kot oslički, ker sem jaz pač še majhen fantek. Otroke pa morajo delati veliki, če hočemo, da otroci zrastejo. To je tako, sem dejal: če žrebiček ne bi delal konjev, nikoli ne bi videli oslov.

A tako je to, je rekla Elizabeta, a osličke delajo žrebeta!

Žrebeta, žrebeta! sem strokovnjaško potrdil, kot da bi bil o tem kar najbolje poučen in se skliceval na mizarja Menika, ki je izdeloval truge in imel osla, češ da mi je to enkrat on povedal. A mi ni, kje pa.

Ker je teta zgoraj iz našega smeha nekaj zasumila, nas je prišla klicat iz kleti in smo do enajste vlekli špano kot rimski vojščaki na jeruzalemskih ulicah.

Potem smo se ovili v topla oblačila, v kape, rokavice, plašče in odšli proti Beli, kamor so se že vile trume človeških sadovjakov, ki so dehteli po naftalinu.

V zvoniku je zazvonilo.

Sveta Imbolin in Ambulin, kakor sem jaz takrat izgovarjal neizrek-ljiva svetniška imena, katerima je bila naša cerkev posvečena, sta se ob tem zagotovo predramila in stopila iz trdih, debelih zidov na mehko bela tla in se odpravila na belška polja sejat angele.

Da, samo na božični večer sta ta dva svetnika sejala duše.

Zvon se je gugal v temi in njegovim zveni so leteli v Stol kot sreli.

Iz neba je snežilo.

Volhko.

V tem stikanju zemlje in neba sem zaznal ganjenost, ki me bo nekega dne razstavila in bom živel drugače — kot del nekega drugačnega stanja. Kot je kamen stanje trme, ki jo lahko samo s skrajnimi sredstvi razbiješ, tako je smrt človeka ganjenost dežja ali mehkih snežnih padavin.